

Jakartadeklarationen stakar ut riktlinjerna för det hälsofrämjande arbetet på 2000-talet

Bakgrund

Den fjärde internationella kongressen om hälsofrämjande: *New Players for a New Era – Leading Health Promotion into the 21st Century* – anordnades sommaren 1997, vid en viktig tidpunkt med hänsyn till utvecklingen av de internationella hälsostrategierna. Det är nästan 20 år sedan Världshälso-organisationens medlemsstater utfäste sig att arbeta för en global strategi, Hälsa för Alla, och för principerna för primärvård genom *The Alma-Ata Declaration*. Det är elva år efter det att den första internationella kongressen kring hälsofrämjande arrangerades i Ottawa, Canada. Den resulterade i dokumentet *The Ottawa Charter for Health Promotion* som har varit vägledande och inspirerande för det hälsofrämjande arbetet sedan dess. Senare internationella kongresser och möten har ytterligare klargjort nyckelstrategiernas betydelse för det hälsofrämjande arbetet och en hälsofrämjande samhällspolitik (*Healthy Public Policy*, Adelaide 1988) samt stödande miljöer för hälsa (i Sundsvall 1991).

Den fjärde internationella kongressen om hälsofrämjande i Jakarta var den första som arrangerades i ett utvecklingsland och den första där den privata sektorn var engagerad genom sitt stöd för hälsofrämjande insatser. Jakartakongressen gav oss vägkost att tänka över vad vi lärt oss om effektivt hälsofrämjande, att på nytt utvärdera vad som kännetecknar hälsa och att bestämma den kurs och de strategier som krävs för att möta de utmaningar som det hälsofrämjande arbetet under 2000-talet ställer oss inför.

Hälsofrämjande är en värdefull investering

Hälsan är en mänsklig rättighet och oundgänglig för all social och ekonomisk utveckling.

Hälsofrämjande uppfattas allt mer som en väsentlig del av hälsoutvecklingen. Att främja hälsa innebär en process där individens möjligheter att styra och påverka sin hälsa förbättras. Genom att koncentrera de samhällsliga satsningarna på hälsofrämjande aktiviteter garanteras också människorna största möjliga hälsorelaterade nytta av de nyssnämnda satsningarna. Genom hälsofrämjande åtgärder kan man avsevärt bidra till att minska ojämnlighet i hälsa, garantera mänskliga rättigheter och bygga upp ett socialt kapital. Det slutliga målet är att förlänga den förväntade livstiden med bibehållen hälsa samt att minska den klyfta som i detta hänseende finns mellan olika länder och befolkningsgrupper.

Jakartadeklarationen ger en vision om tyngdpunkterna för det hälso-främjande arbetet. I deklARATIONEN sägs att deltagarna i den fjärde hälsofrämjande världskongressen har förbundit sig att skjuta till alla tillgängliga resurser för ett bättre avstamp i fråga om hälsan under 2000-talet.

Utgångspunkter för hälsa: nya utmaningar

Grundförutsättningarna för god hälsa är fred, skydd, tak över huvudet, utbildning, socialskydd, medmänskliga relationer, föda, inkomster, förbättrad ställning för kvinnor, ett balanserat ekosystem, ett hållbart utnyttjande av resurser, social rättvisa, respekt för mänskliga rättigheter samt jämlikhet. Fattigdom är den klart största hälsofaran.

Hundratals miljoner människors hälsa och välbefinnande hotas av samhälleliga förändringar såsom urbanisering, en snedvriden befolkningsstruktur, en allt större spridning av kroniska sjukdomar, för litet fysisk aktivitet, resistens mot antibiotika och andra läkemedel, ökat narkotikamissbruk samt våld i hemmen.

Nya samt på nytt uppblossande smittosamma sjukdomar och effektivare identifiering av psykiska problem kräver brådskande insatser. Det är livsviktigt att de hälsofrämjande aktiviteterna utvecklas för att svara mot den föränderliga hotbilden.

Även transnationella faktorer har ansevliga hälsoeffekter. Exempel på detta är integreringen av den globala ekonomin samt finansmarknader och handel, tillgång till massmedier och informationsteknologi samt miljöförstöring till följd av hänsynslöst resursutnyttjande.

Dessa förändringar formar människans värderingar och livsstil under hela livet samt även levnadsbetingelserna överallt i världen. Vissa av dessa, såsom utvecklingen av informationsteknologin, utgör en ansevlig hälsofrämjande potential, medan andra, såsom den internationella handeln med tobak, har allvarliga negativa konsekvenser för hälsan.

Hälsofrämjande lönar sig

Undersökningar och fallbeskrivningar från hela världen visar övertygande att det lönar sig att främja hälsa. Med hjälp av hälsofrämjande strategier kan man utveckla och omforma levnadsvanor samt sociala, ekonomiska och miljörelaterade omständigheter som har betydelse för hälsan. Hälsofrämjande strategier innebär konkreta tillvägagångssätt för att uppnå större jämlikhet vad gäller hälsa.

De fem strategierna i Ottawadeklarationen är viktiga för ett gott resultat:

- att utveckla en sund samhällspolitik
- att skapa stödande miljöer
- att stärka samhälleliga insatser för hälsa
- att utveckla individens färdigheter
- att reformera hälsoservicen

Det finns klara bevis för att

- samlade aktioner är mest effektiva för att främja hälsa. En kombination av de fem strategierna är effektivare än bara en.
- olika livsmiljöer erbjuder praktiska möjligheter för övergripande strategier. Här avses metropoler, öar, städer, kommuner, lokalsamhällen med sina skolor, arbetsplatser och samt hälso- och sjukvårdsinrättningar.
- delaktigheten är en viktig förutsättning för fortsatt utveckling. Om hälsofrämjande insatser skall ha effekt måste människorna bli delaktiga av verksamheterna och beslutsfattandet.
- kunskap om hälsa skapar delaktighet. Möjlighet till utbildning och kontinuerlig individuell utveckling ökar motivationen ytterligare.

Dessa strategier är kärnan i alla hälsofrämjande insatser och har relevans i alla länder.

Nya lösningar behövs

För att hälsofaror skall kunna tacklas krävs nya tillvägagångssätt. En framtida utmaning är att frigöra de hälsofrämjande resurser som döljer sig inom många samhällssektorer, sammanslutningar och familjer. Det finns ett klart behov av gränsöverskridningar mellan olika förvaltningsområden, mellan den offentliga och privata sektorn samt mellan statlig förvaltning och medborgar-organisationer. Samarbete är det primära. Detta kräver framför allt nya, jämlika modeller för "hälsoallianser" inom alla områden och på alla administrativa nivåer.

2000-talets prioriteringar

1. Att främja samhällets ansvar för hälsa.

Beslutsfattarna bör förbinda sig att ta sitt sociala ansvar. Såväl den offentliga som den privata sektorn bör främja hälsa genom att tillämpa en politik och en praktisk handlingsmodell som

- förhindrar att människors hälsa skadas
- tryggar en hållbar utveckling
- begränsar produktion och försäljning av skadliga produkter såsom tobak och vapen samt förhindrar osunda marknadsföringsmetoder
- skyddar medborgaren i marknadsekonomin och individen på hans eller hennes arbetsplats
- innebär hälsa på jämlika villkor

2. Större satsning på hälsa

I ett flertal länder är satsningarna på hälsa otillräckliga och ofta ineffektiva. Ökade satsningar på hälsa förutsätter otvivelaktigt att man nalkas fråge-ställningen tvärsektorielt och med ökade resurser för utbildning, boende samt hälsovård. Bredare satsningar på hälsa och omfördelning av tidigare investeringar – såväl nationellt som internationellt – är ägnade att främja människornas utveckling, hälsa och livskvalitet.

Vid satsningar på hälsa bör man särskilt beakta behoven hos särskilda grupper i samhället – kvinnor, barn, äldre, fattiga och socialt åsidosatta grupper.

3. Konsolidera och uppmuntra till hälsofrämjande samverkan

Hälsoallianser behövs inom olika områden för att främja hälsa och social utveckling på olika administrativa och samhällsliga nivåer. Etablerade hälsoallianser bör befästas och nya potentiella sökas.

Att dela med sig av specialkunnande, kunskap och resurser gagnar alla. Allianser som ingås skall medge insyn, vara trovärdiga och baseras på avtalade etiska regler samt på ömsesidig förståelse och respekt. WHO:s direktiv bör beaktas.

4. Öka samhällets och individens handlingskraft

Hälsofrämjande arbete utförs av människor tillsammans med människor det sker, inte hos eller till människor. På detta sätt ökar individernas handlingskraft och organisationernas samt lokalsamhällenas möjligheter att påverka förutsättningarna för hälsa.

För att förbättra samhällets handlingskraft behövs praktisk utbildning, träning i ledarskap samt resurser. Människorna behöver väl förankrade möjligheter att delta i beslutsfattandet samt kunskaper och färdigheter för att kunna skapa förändringar.

Såväl traditionell kommunikation som den nya informationsteknologin främjar denna process. Sociala, kulturella och psykiska resurser bör tas i bruk på ett kreativt sätt.

5. Trygga en hälsofrämjande infrastruktur

För att trygga en hälsofrämjande infrastruktur måste nya finansierings-möjligheter hittas lokalt, nationellt och globalt. Regeringar, medborgar-organisationer, läroinrättningar och den privata sektorn behöver spurras till att avsätta så stora resurser som möjligt för att främja hälsa.

Samhällsarenorna utgör basen för det hälsofrämjande arbetets infrastruktur. Nya utmaningar innebär att flera, mångfasetterade nätverk bör skapas för samarbete mellan olika sektorer. Nätverken bör kunna hjälpa varandra såväl nationellt som internationellt. Dessutom bör de sprida information om fungerande strategier.

Utbildning och träning i ledarskap på det lokala planet bör uppmuntras eftersom detta stimulerar till aktiviteter som främjar hälsa. Det är viktigt att erfarenheter av det hälsofrämjande arbetet redovisas i undersökningar och projektrapporter för att planering, genomförande och utvärdering skall kunna förbättras.

Alla länder bör utveckla sina politiska, juridiska, utvecklingspedagogiska, sociala och ekonomiska miljöer så att dessa stödjer hälsofrämjande insatser.

Upprop

Deltagarna i denna konferens förbinder sig att i sina länders regeringar, inrättningar och samfund informera om de centrala punkterna i denna deklaration, att verkställa de föreslagna åtgärderna och att rapportera resultaten vid den femte internationella konferensen för hälsofrämjande.

För att påskynda utvecklingen mot global hälsa stöder deltagarna bildandet av en global allians för hälsofrämjande. Alliansens syfte är att föra vidare samt tala för de hälsofrämjande strategierna i deklarationen.

Alliansens prioritering är att:

- öka medvetenheten om de förändringar som påverkar hälsan
- stödja nätverk och samarbete som behövs i hälsofrämjande syfte
- mobilisera hälsofrämjande resurser
- samla kunskap om optimala praktiska handlingsmodeller
- göra det möjligt att sprida kunskap
- främja solidariskt handlande
- sörja för öppenhet och tillit hos alla som är engagerade i hälsofrämjande aktiviteter.

Regeringar i olika länder uppmanas att ta initiativ till att stötta hälsofrämjande nätverk i syfte att främja hälsa såväl i sina hemländer som mellan olika länder.

Deltagarna uppmanar Världshälso-organisationen att ta initiativ till bildandet av en hälsofrämjande allians och bana väg för sina medlemsstater att i praktiken omsätta resultaten från konferensen i Jakarta. En betydande del av denna WHO:s uppgift är att få regeringar, medborgarorganisationer, utvecklingsbanker, organ inom FN, regionala sammanslutningar, bilaterala organisationer, fackföreningsrörelser och andelsrörelser samt den privata sektorn att förbinda sig att förverkliga de centrala hälsofrämjande strategierna.